

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСІБ У МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗОВАНІ ЗЛОЧИННІ УГРУПОВАННЯ

Постановка проблеми. Міжнародний досвід протидії організованій злочинності свідчить про те, що найбільш дієвим та ефективним підходом є застосування комплексу організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів, об'єднаних єдиним задумом і спрямованих на досягнення загальної мети. Одним із найскладніших його елементів виступає впровадження негласних штатних та позаштатних співробітників або осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, до складу організованого злочинного угруповання (далі – ОЗУ), терористичної організації.

У сфері протидії міжнародній та транснаціональній злочинності за своєю сутністю вказана діяльність є розвідувальною, оскільки містить відповідні класифікуючі ознаки: здійснюється спеціальними засобами і методами для забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією про можливості, плани, наміри і дії злочинних організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, з метою їх захисту і протидії за межами України зовнішнім загрозам національній безпеці нашої держави.

Важливість такої діяльності важко переоцінити. Впровадження співробітників правоохоронних та розвідувальних органів, а також інших осіб в ОЗУ надає унікальну можливість досягти таких цілей, як:

- встановлення структури, складу, організатора ОЗУ, визначення ролі в ньому всіх членів, виявлення зв'язків із іншими угрупованнями;
- виявлення механізму протиправної діяльності, конкретних фактів вчинення злочинів та інших дій, що загрожують національним інтересам України;
- встановлення кола осіб, обізнаних про злочинну діяльність угруповання, які можуть виступати як джерелами інформації, так і свідками, визначення способів фіксації фактів скоєння злочинів, їх документування для використання як докази;
- визначення місця перебування або переховування осіб, забезпечення проведення тактичних операцій, збирання іншої розвідувальної інформації, яку неможливо здобути іншим шляхом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із підготовкою та проведенням впровадження співробітників правоохоронних та розвідувальних органів або осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, у міжнародні організовані злочинні угруповання, дуже різноманітні та найчастіше носять правовий характер.

Діючі положення чинного законодавства в частині регламентації інституту впровадження співробітників правоохоронних, розвідувальних органів та інших осіб у міжнародні ОЗУ потребують суттєвого вдосконалення, які пов'язані з уніфікацією та деталізацією визначень, урахуванням особливостей постановки завдань та організації їх виконання різними правоохоронними і розвідувальними органами.

Так, статтею 272 Кримінального процесуального кодексу України передбачено виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів з метою отримання доказів, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є

учасником зазначеної групи чи організації, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1].

При цьому визначено, що виконання спеціального завдання здійснюється на підставі постанови слідчого або постанови прокурора зі збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу, обґрунтуванням меж спеціального завдання, використанням спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено право підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України [2].

В розділі IV Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» передбачено використання спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю Служби безпеки України штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання, вказано на окремі права такого співробітника та його відповідальність за завдані ним шкоду або збитки [3].

Також вказано на можливість залучення учасників організованих злочинних угруповань до співробітництва в порядку, визначеному Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Кримінальним процесуальним кодексом.

У статті 43 Кримінального кодексу України йдеться про умови звільнення від кримінальної відповідальності та особливості призначення покарання за вчинення особливо тяжкого злочину особою, яка виконувала спеціальне завдання у складі ОЗУ з метою попередження чи розкриття його злочинної діяльності [4].

У статті 9 Закону України «Про розвідувальні органи» передбачено право проникати в міжнародні терористичні, злочинні групи чи організації, а також організації, що здійснюють підривною діяльність проти України, з метою запобігання чи припинення їхньої протиправної діяльності та встановлення осіб, які їм сприяють. Також закріплено можливість здійснювати у визначеному законодавством України порядку контрольовані (під оперативним контролем) пересування осіб та переміщення предметів через державний кордон України [5].

Водночас у відповідності до статті 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» розвідувальні органи України здійснюють добування, аналітичну обробку та надання в установленому порядку розвідувальної інформації про діяльність іноземних та міжнародних терористичних організацій за межами України, а також вживають заходи безпосередньої протидії терористичним загрозам життю і здоров'ю громадян України, установам та об'єктам державної власності в разі залучення розвідувальних органів України до участі в антитерористичних операціях за межами України [6].

Однак у вказаних нормах законодавства не деталізовані права і обов'язки таких осіб, тактичні основи їх залучення при проведенні комплексу заходів, спрямованих на досягнення цілей з розкриття міжнародних та транснаціональних ОЗУ, ліквідації причин їх виникнення та особливостей їх організації.

Метою статті є аналіз особливостей впровадження негласних штатних та позаштатних співробітників або інших осіб у міжнародні організовані злочинні угруповання та терористичні організації з метою виконання завдань із документування та припинення протиправної діяльності, інших завдань оперативно-розшукової діяльності, а також збирання розвідувальної інформації.

Виклад основного матеріалу. Організаційно-тактичні аспекти впровадження осіб у міжнародні ОЗУ передбачають здійснення комплексу організаційних, оперативно-розшукових, оперативно-технічних, розвідувальних та інших заходів, спрямованих на

здійснення ретельної підготовки до проведення успішного впровадження, виконання поставлених завдань та реалізації цілей і задумів, безпечно виведення особи із злочинного середовища із забезпеченням подальшої безпеки, в тому числі його близьким особам і оточуючим, та можливістю використання здобутих матеріалів як докази.

Перш за все необхідно визначити, що суб'єктом впровадження можуть бути:

- негласний штатний оперативний співробітник;

- особа, залучена до конфіденційного співробітництва, яка може впроваджуватись із зовнішнього середовища або підбиратись безпосередньо у зацікавленому ОЗУ, а також у злочинній групі, що має зв'язки із організацією, що є об'єктом впровадження.

З метою вирішення організаційних завдань впровадження обов'язково визначаються додаткові сили та засоби, необхідні для забезпечення вдалого проникнення в організоване злочинне угруповання. Таким чином, необхідно визначити наступні категорії:

- оперативні співробітники відповідних підрозділів та агенти забезпечення впровадження – створення якісної легенди прикриття та умов для природнього, натурального впровадження особи в ОЗУ, підведення особи безпосередньо до об'єкта зацікавленості або джерела інформації тощо;

- оперативно-технічні засоби, необхідні для забезпечення зв'язку із впровадженою особою, збирання інформації та доказів, передачі добутих матеріалів, контролю обстановки всередині злочинного угруповання для можливості оперативного реагування та прийняття рішень;

- підконтрольні юридичні особи – комерційні підприємства, громадські організації, створені безпосередньо для підтримання легенди прикриття, організації зв'язку з впровадженою особою, передачею інформації та матеріалів в обох напрямках.

При вирішенні стратегічних завдань із протидії міжнародним організованим злочинним угрупованням, кінцевою метою яких є не тільки локалізація і ліквідація конкретного ОЗУ, а також нейтралізація причин виникнення протиправного явища, послаблення його у конкретному регіоні або напрямку функціонування, створення умов для прогнозування його можливого розвитку, важливим елементом також є правильне визначення повного кола об'єктів впровадження. Так, у міжнародному ОЗУ, яке розповсюджується на різні сфери суспільно-політичного життя, об'єктами впровадження можуть виступати:

- державні органи, що приймають рішення у відповідній галузі (економічна сфера, військові органи, пов'язані зі зберіганням зброї та розпорядженням нею, медичні органи, контролюючі відомства, що задіяні у механізмі видачі дозвільних документів для переміщення осіб, товарів, предметів обмеженого використання через кордони країн тощо);

- структурні підрозділи таких державних органів, в яких безпосередньо приймається управлінське рішення;

- установи, підприємства, організації всіх форм власності, які задіяні у функціонуванні протиправного механізму (схеми);

- організовані злочинні угруповання (їх міжнародні осередки), що забезпечують виконання окремих елементів протиправних схем, організують процес легалізації грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, переведенням їх в інші країни;

- підрозділи правоохоронних органів, окремі члени яких на корупційній основі забезпечують прикриття функціонування протиправних механізмів.

Окремим елементом є вибір способу впровадження:

- введення негласного штатного оперативного співробітника або конфіденційного джерела до складу організованого злочинного угруповання;

- вербування конфіденційного джерела всередині ОЗУ;
- введення особи (призначення на посаду) до державного органу, що приймає рішення у відповідній галузі;
- введення особи (призначення на посаду) безпосередньо до структурного підрозділу державного органу, в якому безпосередньо приймається управлінське рішення;
- просування особи у складі ОЗУ або установи, підприємства, організації всіх форм власності до рівня можливості одержання необхідної інформації щодо функціонування протиправного механізму (схеми), виконання поставлених завдань;
- створення юридичної особи для введення у протиправний механізм як учасника або клієнта.

Таким чином, можна визначити основні складові впровадження особи в міжнародне злочинне угруповання:

1) аналіз оперативної обстановки: виявлення протиправного механізму (схеми), з'ясування причин та чинників його виникнення і функціонування, встановлення послідовності дій та етапів, визначення та установка осіб, задіяних у протиправній схемі;

2) постановка мети і завдань впровадження: документування і припинення протиправної діяльності, виявлення зв'язків із вищими органами державної влади і управління та іншими ОЗУ, ліквідація умов виникнення та функціонування злочинної схеми, профілактика виникнення протиправних механізмів у конкретній галузі тощо;

3) визначення оптимального механізму впровадження шляхом оцінювання наявних сил та засобів, вибір способу впровадження із розробленням детального плану його проведення, який передбачає підведення та введення особи до складу об'єкта зацікавленості, її просування, методи виконання завдань та забезпечення документування протиправної діяльності (використання спеціальних технічних засобів), визначення способів зв'язку, організація виведення особи, шляхи забезпечення безпеки всієї операції і безпосередньо впроваджені особи, вирішення надзвичайних ситуацій тощо;

4) створення умов для легендованого підведення для впровадження особи та подальшого перебування у складі об'єкта (ОЗУ, юридична особа), постійна підтримка легенди прикриття;

5) легалізація одержаних матеріалів, що підтверджують протиправну діяльність, використання отриманої інформації для запобігання завданню шкоди національним інтересам України, аналіз та обробка добутої розвідувальної інформації, а також вжиття заходів безпосередньої протидії протиправній діяльності та терористичним загрозам;

6) припинення функціонування протиправного механізму (схеми) та створення умов з недопущення його відновлення, вирішення інших цілей впровадження;

7) виведення особи із використанням легенди прикриття, забезпечення її безпеки, а також безпеки її родичів та інших осіб, які пов'язані з операцією;

8) використання одержаних легалізованих матеріалів в суді.

Особливу увагу при плануванні заходів із впровадження співробітників правоохоронних, розвідувальних органів або інших осіб у міжнародні та транснаціональні ОЗУ необхідно приділяти психологічним аспектам підготовки особи:

- психологічна підготовка особи до впровадження – незвичні, напружені умови життя та поведінки протягом тривалого часу, постійні психологічні випробування у ворожому середовищі;

- психологічна підготовка і супроводження процесу підведення, впровадження і адаптації в ОЗУ;

– формування та підтримка відповідного психологічного стану під час виконання завдань із документування протиправної діяльності: збирання інформації, копіювання документів, використання засобів фото-, відео- та аудіофіксації, приховане встановлення спеціальних технічних засобів, проведення заходів візуального спостереження, вплив на оперативну обстановку тощо;

– необхідність психологічної стійкості в ході підтримання легенди прикриття, зокрема, в разі необхідності скоєння правопорушень у складі злочинного угруповання;

– виведення особи без розшифрування її реальних установочних даних та факту виконання спеціального завдання;

– забезпечення безпеки шляхом зміни установочних даних, місця проживання з метою використання особи як свідка.

Висновки. На сьогоднішній день, незважаючи на те, що положення чинного законодавства в частині регламентації виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації окреслюють права правоохоронних органів здійснювати вказані заходи та частково визначають їх умови, інститут впровадження співробітників правоохоронних, розвідувальних органів та інших осіб у міжнародні та транснаціональні організовані злочинні угруповання потребує суттєвого вдосконалення, пов'язаного із уніфікацією та деталізацією визначень, урахуванням особливостей постановки завдань та організації їх виконання різними правоохоронними і розвідувальними органами.

Крім того, із врахуванням високого рівня масштабності та системності міжнародної злочинності, особливої уваги та комплексного підходу потребує визначення організаційних і тактичних аспектів впровадження осіб у міжнародні ОЗУ, виходячи із стратегічних завдань такого впровадження, в яких кінцевою метою є не тільки локалізація і ліквідація конкретного злочинного угруповання, а також нейтралізація причин виникнення протиправного явища, послаблення його у конкретному регіоні або напрямку функціонування, створення умов для прогнозування його можливого розвитку. Успішне виконання таких завдань зумовлене необхідністю здійснення комплексу організаційних, оперативно-розшукових, оперативно-технічних, розвідувальних та інших заходів, спрямованих на проведення ретельної підготовки до впровадження із чітким та повним плануванням всіх його етапів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII.
3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України-III від 5 квітня 2001 року № 2341.
5. Про розвідувальні органи України : Закон України від 22 березня 2001 року № 2331-IV.
6. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV.

Рецензенти:

кандидат юридичних наук

Ю. Тарнавський,

кандидат юридичних наук

Н. Артюхова

Анотація. В статье рассматриваются практические вопросы внедрения негласных штатных и внештатных сотрудников или лиц, привлеченных к конфиденциальному сотрудничеству, в состав организованной преступной группировки, террористической

организации.

Ключевые слова: организованная преступная группировка, оперативный сотрудник, внедрение в преступную организацию, легенда прикрытия, оперативно-розыскная деятельность, разведывательная деятельность.

Abstract. The article deals with the practical issues of the infiltration of secret and full-time case officers and persons involved in confidential cooperation, into an organized criminal group and a terrorist organization.

Key words: organized criminal group, case officer, the infiltration into a criminal group, cover story, operational investigative activity, intelligence activity.